

γνώμες. Αυτό λοιπόν το ξεδιάλεγμα είναι εκείνο, που κάνει τον Πλάτωνα να δίνει στη μάθηση το χαρακτηρισμό της ανάμνησης. Την παραπάνω εξήγηση στην ανάμνηση την επικυρώνει και η επίδειξη της διδασκαλίας επάνω σ' ένα δούλο, που έρχεται ύστερα από το μύθο «φύλαττε δέ, αν που εύρης με διδάσκοντα και διεξιόντα αὐτῆ, ἀλλὰ μὴ τὰς τούτου δόξας ἀνερωτῶντα» (84, A). Σ' αυτήν την επίδειξη της διδασκαλίας ο Πλάτων κάνει ἀνάλυση του μύθου με σκοπό να δείξει στο Μένωνα, πώς μάθηση σημαίνει ἀνάμνηση, γι' αυτό κι' ένας δούλος είναι οὐ θέση να μάθῃ κάτι, που δὲν ξέρει. Και τώρα ἄς πάρουμε τὴ σειρά τῶν συλλογισμῶν τοῦ μέρους αὐτοῦ. Ὁ Σωκράτης καλεῖ ἕνα δούλο τοῦ Μένωνα, και ἀρχίζει νὰ τοῦ διδάσκῃ ἕνα γεωμετρικὸ θεώρημα. Πρῶτα - πρῶτα καθορίζονται μερικές προκαταρκτικές γνώσεις ἀναγκαῖες γιὰ τὴ διδασκαλία, δηλ. τι εἶναι τετράγωνο και μερικές ιδιότητές του.

Ἐπειτα ὁ Σωκράτης δίνει ἕνα παράδειγμα και καταστρίβει τὸ θεώρημα. Ἄν ἡ μιὰ πλευρὰ τοῦ τετραγώνου, λέει ὁ Σωκράτης, εἶχε δύο πόδες και ἡ ἄλλη ἕνα, τὸ τετράγωνο ἴα εἶχε δύο πόδες· ἂν ἕμισ και ἡ ἄλλη του πλευρὰ ἔχῃ δύο πόδες, τὸ ἔλο τετράγωνο ἴα πρέπη ν᾿ ἔχῃ ἑμβαδὸν τέσσερες πόδες. Πόσους πόδες τώρα ἴα ἔχῃ ἕνα τετράγωνο διπλάσιο ἀπ' αὐτό; Ἐὐὸ διπλάσιο αὐτὸ τετράγωνο ἴα ἔχῃ ἑμβαδὸν διπλάσιους πόδες, ἀπαντᾷ σιωπᾶ ὁ δούλος, δηλ. ἴα ἔχῃ τέσσερες πόδες. Σωκράτης. Πόσους πόδες ἴα ἔχῃ ἡ μιὰ του πλευρὰ; Δούλος: Διπλάσιους, δηλ. τέσσερες. (1) δούλος αὐτῆ τῆ στιγμῆ νομίζει, ὅτι ξέρει, ἐνῶ πραγματικᾶ δὲν συμβαίνει αὐτό. (2) Σωκράτης κάνει τὸν Μένωνα νὰ τὸ προσέξῃ αὐτὸ λέγοντάς του, πὼς τὴν παραπάνω λαθεμένη ἀπάντηση τοῦ δούλου ἴα τὴν ἀναιρέση με ἀπόλυτη τῆ συγκατάθεση τοῦ τελευταίου. Με τὸ σκοπὸ αὐτὸν ὁ Σωκράτης χαράζει ἕνα τετράγωνο με διπλάσιες πλευρές ἀπὸ τίς πλευρές τοῦ τετραγώνου τῶν τεσσάρων ποδῶν και βλέπει ὁ δούλος, πὼς τὸ τετράγωνο αὐτὸ περικλείει τέσσαρα τετράγωνα τῶν τεσσάρων ποδῶν και ὅχι δύο, ὅπως ἔπρεπε, γιὰτὶ 4×4 μᾶς δίνουν ἑμβαδὸν δεκάξη. Ἐστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ δούλος πείθεται, πὼς, ὅταν διπλασιάζομε τίς πλευρές ἑνὸς τετραγώνου, τοῦτο δὲν διπλασιάζεται, ἀλλὰ τετραπλασιάζεται. Τώρα ὁ Σωκράτης και ὁ δούλος ξαναρχίζουν τίς προσπάθειες, γιὰ νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα. Σωκράτης. Τετράγωνο με ἑμβαδὸν ὅχι πόδες εἶναι διπλάσιο ἀπὸ τετράγωνο, που ἔχει τέσσερους πόδες και τὸ μισὸ ἀπὸ τετράγωνο με ἑμβαδὸν δεκάξη πόδες. Ἐστε τὸ τετράγωνο με τοὺς ὅχι πόδες ἴα πρέπη νὰ γίνῃ ἀπὸ πλευρὰ μεγαλύτερη ἀπὸ δύο και μικρότερη ἀπὸ τέσσερες πόδες. Μήπως ἀπὸ πλευρὰ με τρεῖς πόδες; Ναι ἀπαντᾷ ὁ δούλος. Σωκράτης. 3×3 μᾶς δίνουν ἑμβαδὸν 9, ἐνῶ τὸ δικὸ μας τὸ διπλάσιο τετράγωνο πρέπη ν᾿ ἔχῃ ἑμβαδὸν ὅχι πόδες. Ἐστερα ἀπ' αὐτὴν τῆ δεύτερη ἀποτυχία, ἔφθασε ἡ στιγμῆ ἡ τυπικῆ στῆ διαλεκτικῆ συζήτηση νὰ ὁμολογήσῃ ὁ συζητητής, ὅτι δὲν ξέρει ἐνῶ πρὶν ἀπαντοῦσε με θάρρος. Αὐτὲς οἱ ἀποτυχίες ἔχουν, λέει ὁ Σωκράτης, αὐτὸ τὸ θετικὸ ἀποτέλεσμα κάνουν γνωστῆ στὸ συζητητῆ τὴν

ἄγνοιά του, πράγμα που είναι ένα βήμα πρὸς τὴ γνώση, γιατί δὲν ζητᾶς καὶ ἐπομένως δὲν βρίσκεις κάτι, που νομίζεις, πὼς ξέρεις. Ὁ Σωκράτης δίνει τὴ λύση τοῦ γεωμετρικοῦ αὐτοῦ προβλήματος. Σχηματίζει ἓνα τετράγωνο ἀπὸ τέσσερα τετράγωνα τῶν τεσσάρων ποδῶν ἔτσι, ὥστε σχηματίζεται ἓνα μεγάλο τετράγωνο μὲ δεκάξη πόδες. Ἐπειτα χαράζει ἀπὸ μιὰ διάμετρο σὲ κάθε μικρὸ τετράγωνο τῶν τεσσάρων ποδῶν κατὰ ἓνα τέτοιο τρόπο, που νὰ σχηματισθῆ μέσα στὸ μεγάλο τετράγωνο ἓνα ἄλλο, που ν' ἀφήνῃ ἔξω τὰ τέσσερα μισὰ ἀπ' τὰ μικρὰ τετράγωνα. Ἀφοῦ λοιπόν, συμπεραίνει ὁ Σωκράτης, τὸ νέο τετράγωνο ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα μισὰ τῶν τετραγώνων μὲ τοὺς τέσσερες πόδες, αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἴσο μὲ τὸ μισὸ τετράγωνο μὲ τοὺς δεκάξη πόδες, που περιέχει τὰ τέσσερα μικρὰ τετράγωνα ὁλόκληρα. Πόσους πόδες ἔχει τὸ νέο αὐτὸ τετράγωνο, που σχηματίστηκε ἀπὸ τίς διαμέτρους; Ὅχτώ, ἀπαντᾷ σωστὰ ὁ δοῦλος. Μ' αὐτὸν λοιπόν τὸν τρόπο ὁ δοῦλος ἔμαθε, ὅτι τετράγωνο διπλάσιο ἀπὸ ἓνα ἄλλο σχηματίζεται μὲ πλευρὰ τὴ διάμετρο αὐτοῦ τοῦ τετραγώνου. Ἡ παρακάτω στιχομυθία τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Μένωνος, που τὴν παίρνουμε ἀπὸ τὸ κεφ. 20 καὶ εἶναι σὰν συμπέρασμα, ὕστερα ἀπὸ τὴ διδασκαλία που ἔγινε στὸν δοῦλο, ἐπικυρώνει ὅ,τι εἴπαμε γιὰ τὸ μῦθο. «Σωκράτης. Τίποτε δὲν ὑπάρχει, ἀπ' ὅσα παραδεχθήκαμε μὲ τὸ δοῦλο, που νὰ μὴν ἦταν καὶ δική του γνώμη. Μένων. Βέβαια δικές του γνώμες ἀποκρίθηκε. Σωκράτης. Καὶ ὅμως λίγο πρὶν δὲν ἤξερε. Μένων. Ναι. Σωκράτης. Ὡστε φαίνεται, πὼς βρίσκονται μέσα σὲ κείνον, που δὲν ξέρει, ὀρθές δόξες γιὰ τὰ πράγματα, που δὲν ξέρει, τίς ὅποτες μπορεῖ νὰ ἀναλάβῃ» μὲ τίς κατάλληλες ἐρωτήσεις. Τὸ δὲ ἀναλαμβάνει αὐτὸν ἐν αὐτῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἀναμιμνήσκεισθαί ἐστιν;»

Ἐνότητα 3η. Εἴπαμε, πὼς ὁ μῦθος μαζί μὲ τὴν ἐπίδειξη διδασκαλίας ἀποτελοῦν μιὰ ἐνότητα καὶ μάλιστα, ὅτι αὐτὴ δὲν ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν ἐπεισοδίου, ἀλλὰ εἶναι προετοιμασία γιὰ τὸ καθαυτὸ θέμα. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Μένων δὲν ξαναγυρίζουν στὸν καθορισμὸ τῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς, που διακόπηκε ἀπὸ τὸ μῦθο, ἀλλὰ καταπιάνονται μὲ τὸ καθαυτὸ θέμα καὶ εἰδικὰ μὲ τὸ διδακτὸ τῆς ἀρετῆς. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔχει δοθεὶς ὁρισμὸς ἀρετῆς, που εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴ λύση τοῦ κυρίου θέματος τοῦ διαλόγου, ὁ Σωκράτης βρίσκει ἓνα πλάγιο μονοπάτι γιὰ νὰ μὴν ἔρθῃ σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ λόγο. Ἡ συζήτηση τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς γίνεται κατὰ τὸν τρόπο τῆς γεωμετρίας, ὅπως λέει ὁ Πλάτων μὲ ὑπόθεση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐρευνας στηρίζεται ὁλόκληρη σειρά συλλογισμῶν σὲ μιὰ ὑπόθεση, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθῆ σὲ θέση. Ἡ τελευταία βέβαια λέξη γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος δίνεται μόνο, ἀφοῦ ἡ ὑπόθεση γίνεθαι θέση. Τὸ πρόβλημά μας ἔχει ὡς ἔξης: νὰ βρεθῆ, ἂν ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὴ ἢ ἐννοια τῆς ἀρετῆς. Ὑποθέτομε, λέει ὁ Σωκράτης, πὼς ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι ψυχικὸ καὶ ὅτι εἶναι γνώση. Τὸ πρόβλημα τώρα μπορεῖ νὰ καταστρωθῆ. Ἐὰν ἡ ἀρετὴ εἶναι κάποια γνώση, εἶναι διδακτὴ ἢ ὄχι; Τίποτε δὲν διδάσκεται, που νὰ μὴν εἶναι γνώση. Ἡ ἀρετὴ

λοιπόν είναι διδακτή, μόνο αν είναι γνώση. Η πορεία της έρευνας με την υπόθεση έτελείωσε. Τώρα δέν απομένει παρά να δοθεί όρισμός άρετής, για να λυθεί το πρόβλημα του διδακτού. Είναι ή άρετή γνώση; Η άρετή, λέει ο Σωκράτης και παραδέχεται και ο Μένων, είναι άγαθό· ώστε, αν υπάρχει άγαθό, πού να μήν έχη μέσα του γνώση, τότε υπάρχουν πιθανότητες να μήν έχη μέσα της και ή άρετή γνώση και να μήν διδάσκεται. Κάθε άγαθό είναι ωφέλιμο και ή άρετή σαν άγαθό είναι κι' αυτή ωφέλιμη. Ποιά είναι κείνα, πού μας ωφελούν; Η υγεία, ή όμορφιά, ή δύναμη, τά πλούτη, όχι πάντα όμως, παρά όταν συνοδεύονται από γνώση, όταν δηλ. γίνεται όρθή χρήση αυτών των άγαθών. Το ίδιο συμβαίνει και με τά ψυχικά άγαθά· είναι ωφέλιμα, όταν συνοδεύονται από γνώση, «φρόνηση». Κανένα λοιπόν άγαθό ψυχικό ή υλικό δέν υπάρχει, πού να μήν έχη μέσα του γνώση. Η άρετή λοιπόν, καταλήγει ο Σωκράτης, πού είναι άγαθό, είναι γνώση, είτε όλόκληρη είτε ένα της μέρος· αναγκαστικά λοιπόν πρέπει να διδάσκεται. Αποκλείεται, λέει ο Σωκράτης, να έχουν τó χάρισμα της άρετής οι άνθρωποι από φυσικού τους, αλλά γίνονται τέτοιοι με τή διδασκαλία. Έτσι ο διάλογος φαίνεται πως τελειώνει, αφού τó πρόβλημα λύθηκε. Άμέσως όμως μετά τó συμπέρασμα τούτο αρχίζουν να γεννιούνται στο Σωκράτη άμφισβόλιες για τήν όρθότητά του. Η άρετή, λέει, είναι βέβαια διδακτή, αν είναι γνώση, δέν φαίνεται όμως να είναι γνώση, έπομένως ούτε και διδακτή, γιατί πρέπει να υπάρχουν δάσκαλοι και μαθητές για ένα πράγμα, πού διδάσκεται. Δάσκαλοι όμως άρετής δέν υπάρχουν. Το έπιχείρημα τούτο τó συζητεί ο Σωκράτης όχι με τó Μένωνα, αλλά με τόν "Ανυτο, πού έξαφνα μπαίνει αυτήν τή στιγμή στο διάλογο. "Όταν ήλόμοι, λέει ο Σωκράτης στον "Ανυτο, να κάμωμε έναν άνθρωπο έναρετο πρέπει να τόν στείλωμε σ' αυτούς, πού διαλαλούν, πως είναι δάσκαλοι άρετής και πληρώνονται γι' αυτό τó πράγμα και ή κάναμε άνοησία, αν τόν πηγαίναμε σ' αυτούς, πού δέν είναι δάσκαλοι άρετής. Ναι, απαντά ο "Ανυτος. Σωκράτης. Δάσκαλοι άρετής, λένε, πως είναι οι σοφιστές· δέν πρέπει να τόν πάμε σ' αυτούς; "Ανυτος. "Όχι, γιατί αυτοί κάνουν ακριβώς τó αντίθετο. Σωκράτης. Σε ποιόν λοιπόν πρέπει να τόν στείλωμε, για να γίνει έναρετος; "Ανυτος. "Όποιοςδήποτε καλός άνθρωπος μπορεί να χρησιμέψη για δάσκαλος άρετής. Σωκράτης. Τότε γιατί οι μεγάλοι άνθρωποι δέν μπόρεσαν να κάνουν τά παιδιά τους έναρετα; Μήπως δέν ήθελαν; "Όχι βέβαια. "Όστε φαίνεται, πως δέν μπορούσαν. Δάσκαλοι λοιπόν άρετής δέν υπάρχουν, αφού οι σοφιστές διαφθείρουν και οι έναρετοι δέν είναι σε θέση να διδάξουν ούτε τά παιδιά τους. Η άρετή δέν διδάσκεται. Έστερα από τόν παραπάνω διάλογο ο "Ανυτος αποσύρεται και ο Σωκράτης συνεχίζει τó ίδιο θέμα με τόν Μένωνα για ν' άκουσθί από στόμα σοφιστή αυτήν τή φορά, πως ούτε οι σοφιστές ούτε οι καλοί άνθρωποι είναι δάσκαλοι άρετής. Σωκράτης. Οι έναρετοι άνθρωποι όμολογούν, πως είναι δάσκαλοι άρετής και ότι ή άρετή διδάσκεται; Μένων. "Άλλοτε λένε, πως διδάσκεται

καὶ ἄλλοτε πάλι, πῶς δὲν διδάσκεται. Σωκράτης. Οἱ ἐνάρετοι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νᾶναι δάσκαλοι ἀρετῆς, ἀφοῦ δὲν τὸ ὁμολογοῦν. Οἱ σοφιστές, ποῦ τὸ διακηρύττουν εἶναι δάσκαλοι ἀρετῆς. Μένων. Ἄλλοτε φαίνονται νᾶναι καὶ ἄλλοτε πάλι δὲ φαίνονται. Σωκράτης. Εἶναι δυνατὸ νὰ θεωροῦμε δασκάλους ἀρετῆς αὐτούς, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἴμαστε βέβαιοι ὅτι εἶναι τέτοιοι; Μένων. Ὁχι βέβαια. Ἄπο τὸν παραπάνω διάλογο βγαίνει τὸ συμπέρασμα, πῶς οὔτε οἱ καλοὶ ἄνθρωποι οὔτε οἱ σοφιστές εἶναι δάσκαλοι ἀρετῆς καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲ διδάσκεται. Γιὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο κατὰ τοῦ διδασκτοῦ τῆς ἀρετῆς εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ δώσωμε περισσότερες ἐξηγήσεις στὸ τέλος τοῦ διαλόγου, ὅποτε ἴσως μᾶς εἶναι εὐκολώτερο νὰ ἀποδείξωμε, πῶς δὲν στέκεται.

Ἰσχύει 4η. Καὶ τώρα ἄς ἔλθωμε στὴ συνέχεια τοῦ διαλόγου. Μὲ τὴν παραπάνω συλλογιστικὴ σειρά ἀποκλείστηκε νᾶναι ἡ ἀρετὴ διδασκτὴ καὶ γνῶση. Ἰδούτως ἀμέσως ὁ Σωκράτης ξαναγυρίζει στὴ συλλογιστικὴ σειρά, ποῦ ἀποδεικνύει, πῶς ἡ ἀρετὴ εἶναι γνῶση καὶ διδασκτὴ, ὄχι γιὰ νὰ τὴν ἀναιρέση, ὅπως ἔκανε πρωτύτερα (κεφ. 27—37), ἀλλὰ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ μιὰ πρότασή της. Στὸ κεφ. 24 εἶχε εἰπεῖ ὁ Σωκράτης, πῶς ἡ ὀρθὴ πράξι γίνεται μὲ ἀποκλειστικὸ ὁδηγὸ τῆ γνῶση. Ἐδῶ ὁ Σωκράτης λέει, πῶς ἡ ὀρθὴ πράξι γίνεται βέβαια μὲ ὁδηγὸ τῆ γνῶση, ἀλλὰ καὶ τῆ σωματὴ γνῶμη, ὀρθὴ δόξα. Ἡ ὀρθὴ δόξα καὶ ἡ γνῶση δὲν διαφέρουν καθόλου μεταξύ τους ὡς πρὸς τὴν ὠφελιμότητα καὶ τὴν ὀρθὴ καθοδήγησι. Τὸ ἴδιο σωστὰ ὁδηγεῖ καὶ κείνος, ποῦ ἔχει γνῶση γιὰ ἓνα πρᾶγμα καὶ κείνος ποῦ ἔχει ὀρθὴ δόξα. Ἡ διαφορὰ τους βρῆσεται στὴ μονιμότητα. Ἡ γνῶση εἶσαι βέβαιος, πῶς ἴσως τὴν ἔχῃς ὅτι ἴσως βελήσεις, μὲ τῆ δόξα συμβαίνει τ' ἀντίθετο. Ἡ γνῶση εἶσαι ὀρθὴ δόξα, ποῦ ἔγινε μόνιμη μὲ τῆ βοήθεια τῆς διαλεκτικῆς· κεφ. 39, «καὶ διαφέρει δεσμιῶ ἐπιστήμη ὀρθῆς δόξης». Μὲ τὴν προϋπόθεσι αὐτὴ ἀρχίζει νέα διαλεκτικὴ συζήτησι, γιὰ τὸ πῶς γίνονται οἱ ἄνθρωποι ἐνάρετοι, γιὰτὶ ἡ προηγούμενη διαλεκτικὴ συζήτησι κεφ. 23—37 δὲν εἶχε ὑπ' ὄψη τῆς τῆ νέα αὐτὴ μορφῆ, μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα ὕστερα ἀπ' τὴν παραπάνω συμπλήρησι. Καὶ τούτη τῆ φορὰ ἐξετάζονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ ἀκόλουθεσ τρεῖς πιθανότητες: ἡ ἀρετὴ εἶσαι ἡ διδασκτὴ ἢ φυσικὸ στοὺς ἀνθρώπους ἢ θεϊκὸ δῶρο. Καὶ πρῶτα ἐξετάζεται, ἂν ἡ ἀρετὴ εἶσαι φυσικὸ στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Σωκράτης μὲ τὴν ἀκόλουθη συλλογιστικὴ σειρά ἀποκλείει αὐτὴν τὴν πιθανότητα. Ὁ ἐνάρετος εἶσαι ἀγαθὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς ὠφέλιμος. Ὁφέλιμος εἶσαι κείνος, ποῦ καθοδηγεῖ σωστὰ. Σωστὰ ὁδηγεῖ κανεὶς μὲ γνῶση (ἐπιστήμη) καὶ ὀρθὴ δόξα. Οὔτε τὸ ἓνα ὅμως οὔτε τὸ ἄλλο εἶσαι φυσικὰ στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀρετὴ λοιπὸν δὲν εἶσαι κάτι φυσικὸ στὸν ἄνθρωπο εἴτε γνῶση εἶσαι εἴτε ὀρθὴ δόξα. Ἐπειτα ὁ Σωκράτης ἐξετάζει τῆ δεύτερη πιθανότητα, ἂν ἡ ἀρετὴ διδάσκεται. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴ προηγούμενη πιθανότητα, δύο περιπτώσεις ἐξετάζονται, οἱ ἀκόλουθεσ: εἶσαι ἡ ἀρετὴ διδασκτὴ α) ἂν εἶσαι γνῶση,

β) ἂν εἶναι ὀρθή δόξα; Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς τὶς δύο περιπτώσεις συζητήθηκε στὸ κεφ. 24. Ἐκεῖ λέει ὁ Πλάτων, πῶς ἢ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ, ἂν εἶναι γνῶση καὶ εἶναι γνῶση ἂν εἶναι διδακτὴ. Εἶναι διδακτὴ, ἂν ὑπάρχουν δάσκαλοι ἀρετῆς· καὶ ἐπειδὴ δάσκαλοι ἀρετῆς δὲν ὑπάρχουν, (κεφ. 27 - 37) κατέληξε στὸ νὰ παραδεχθῆ, πῶς ἢ ἀρετὴ δὲν διδάσκεται καὶ δὲν εἶναι καὶ γνῶση. Τώρα ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε τὴ δεύτερη περίπτωση, δηλ. ἂν ἢ ἀρετὴ διδάσκεται, ἔταν τὴν ἐξισώσουμε μὲ ὀρθὴ δόξα. Ἐφ' ὅσον ἢ ἀρετὴ, λέει ὁ Σωκράτης, εἶναι ἢ γνῶση ἢ ὀρθὴ δόξα καὶ ἀποκλείστηκε τὸ πρῶτο, δὲν ἀπομένει ἄλλο παρὰ νὰ εἶναι ἢ ἀρετὴ ὀρθὴ δόξα, ποὺ εἶναι θεῖκό δωρο. Οἱ μεγάλοι λοιπὸν πολιτικοὶ ἔχουν γιὰ δῶγγο τὴν ὀρθὴ δόξα καὶ ὄχι τὴ γνῶση, γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διδάξουν.

Τὸ γενικὸ λοιπὸν συμπέρασμα τοῦ διαλόγου εἶναι, πῶς ἢ ἀρετὴ εἶναι θεῖκό δωρο.

Παραπάνω χαρακτηρίσαμε ὡς ἀνεύθυνη τὴ μοναδικὴ σειρὰ συλλογισμῶν τοῦ διαλόγου (κεφ. 27 - 37), ποὺ ἀποδεικνύει, πῶς ἢ ἀρετὴ δὲν εἶναι διδακτὴ, ἐπομένως οὔτε καὶ γνῶση, γιατί δὲν ὑπάρχουν δάσκαλοι ἀρετῆς. Τώρα πρέπει νὰ εἰποῦμε τοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν στέκεται τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ κατὰ τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ ἔπειτα νὰ εἰποῦμε τὶς συνέπειες, ποὺ θὰ ἔχη τοῦτο στὴ γενικὴ συλλογιστικὴ σειρὰ τοῦ διαλόγου. Ὑπενθυμίζουμε τὸ ἐπιχείρημα. Ἡ ἀρετὴ, λέει, δὲν εἶναι διδακτὴ, γιατί δὲν ὑπάρχουν δάσκαλοι καὶ μαθητὲς ἀρετῆς. Πρῶτος καὶ κύριος λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν στέκεται τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, εἶναι ἢ στενὴ σχέση στὴν ὁποία βρῆκεται τὸ διδακτὸ τῆς ἀρετῆς μὲ τὸ μῦθος. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐξίσωση, ποὺ κάνει ὁ μῦθος, τῆς μάθησης μὲ τὴν ἀνάμνηση καὶ μὲ τὰ ὅσα λέει ἐκεῖ γιὰ τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας βγαίνει τὸ συμπέρασμα πῶς καὶ ἢ ἀρετὴ διδάσκεται· κεφ. 16 «οὐκ ἔστιν ὅτι οὐ μεμάθηκεν ἢ ψυχὴ. Ἔστω οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ ἄλλου οἷον τε εἶναι αὐτὴν ἀναμνησθῆναι». Ἡ ἀντίθεση λοιπὸν, στὴν ὁποία βρῆκεται τὸ ἐπιχείρημα μὲ τὸ μῦθος, μᾶς πείθει ὅτι τοῦτο δὲν στέκεται ἂν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψη μας, πῶς ἡ οὐσία τοῦ μύθου σημαίνει οὐσία τῆς διαλεκτικῆς. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἕνας ἄλλος λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν στέκεται τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο. Πρῶτα-πρῶτα δὲ λέγει σὲ κανένα σημεῖο τῆς σειρὰ τῶν συλλογισμῶν, ποὺ ἀποδεικνύει, πῶς ἢ ἀρετὴ εἶναι γνῶση καὶ διδακτὴ κεφ. 23 - 24 δὲν ἀποκλείει οὔτε τὸ συμπέρασμα τῆς, τὸ πολὺ-πολὺ βάζει ἕνα ἐρωτηματικὸ, γιατί μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ σκεφθοῦμε τὴν ἀρετὴ διδακτὴ καὶ γιὰ ἕνα ὁποιοδήποτε λόγο γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν δάσκαλοι ἀρετῆς. Ἐπειτα τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο φαίνεται νὰ εἶναι μᾶλλον μίαν ἐντεχνὴν ὑπενθύμιση τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς. Στὸ σχηματισμὸ μίαν τέτοιας γνῶμης συντελοῦν μερικὲς λεπτεῖς ἐκφράσεις τοῦ κειμένου κεφ. 30, 31, 34 ὅταν τὶς συνδυάσουμε μὲ τὰ πρόσωπα, ποὺ συζητοῦν καὶ τὸ θέμα. Ἀξιοσημεῖο εἶναι πῶς ὁ Ἄλυτος εἰσάγεται γι' αὐτὴν τὴ στιγμὴ καὶ δὲν ξαναπαρουσιάζεται.

Και τώρα ἄς ἰδοῦμε τίς συνέπειες, πού ἔχει ἡ ἀναίρεση τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ στή γενική συλλογιστική σειρά. Ἰστέρα ἀπό τήν ἀναίρεση τοῦ ἐπιχειρήματος κατὰ τοῦ διδασκτοῦ τῆς ἀρετῆς, δέν ὑπάρχει τίποτα μέσα στό διάλογο, πού νά μᾶς λέγῃ, πῶς ἡ ἀρετή δέν εἶναι διδακτή.

Ἔτσι ἡ συλλογιστική σειρά κεφ. 23-25, πού ἀποδεικνύει, πῶς ἡ ἀρετή εἶναι γνώση καί διδακτή, μένει ἐλεύθερη, ἀφοῦ ἀναιρέθηκε τὸ ἐπιχειρήμα, πού τήν ἀναιρούσε. Αὐτή ὅμως ἡ συλλογιστική σειρά 23—25 δέν ἔχει ὑπ' ὄψη τῆς τῆς συμπλήρωσης, πού κάνει ὁ Πλάτων στά κατοπινά κεφ. 37 καί ἐξῆς, δηλαδή, πῶς ἡ ὀρθή καθοδήγηση γίνεται βέβαια μέ ὁδηγὸ τῆς γνώσης, ἀλλά καί τήν ὀρθή δόξα. Μὲ τῆς συμπλήρωσή λοιπὸν αὐτῆς τὸ πρόβλημα βρισκεται στήν ἀκόλουθη θέση: ἡ ἀρετή εἶναι ἐπιστήμη ἢ ὀρθή δόξα δηλ. ἢ διδακτὴ ἢ θεϊκὸ δῶρο. Ἀλλὰ τί θὰ εἶπῃ ἡ ἀρετή εἶναι ἢ γνώση ἢ ὀρθή δόξα; Πρόκειται τάχα γιὰ διπλὴ λύση; Ἀπὸ τὸ κεφ. 39 τοῦ διαλόγου βγαίνει, πῶς τὸ ἓνα δέν ἀποκλείει τὸ ἄλλο, ἀλλὰ τὸ προϋποθέτει: «ἴσπερ οὐ πολλοῦ ἀξίαι εἰσιν (αἱ ὀρθαὶ δόξαι) ἕως ἂν τις δῆσῃ αἰτίας λογισμῶν... ἐπειδὴν δὲ δεῖσῃσι, πρῶτον μὲν ἐπιστήμαι γίνονται, ἔπειτα μόνιμοι». Καί ἡ λύση λοιπὸν δέν εἶναι διπλή, ἀλλὰ μία, ἡ ἀκόλουθη: ἡ ἀρετή εἶναι διδακτὴ, ἀλλὰ κατὰ τὸ διαλεκτικὸ τρόπο. Ἡ διαλεκτικὴ δέν εἶναι δύναμις νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἀπὸ τὸ μηδέν, νὰ γεμίσῃ τὸν ἄνθρωπο μέ ἀρετή, ἔχει ὅμως τήν ἱκανότητα νὰ δέσῃ λογικά τίς ἔμφυτες ὀρθῆς δόξες, αὐτὸ τὸ «ἐξαίφνης», ὅπως λέγει ἄλλοῦ ὁ Πλάτων, αὐτὸ τὸ θεϊκὸ δῶρο, ὅπως λέγει ἐδῶ. Ἡ φαινομενικά λοιπὸν διπλὴ λύση τοῦ διαλόγου ὀφείλεται στό διπλὸ χαρακτῆρα τῆς γνώσης, ὅταν τήν ἀντιληφθοῦμε διαλεκτικά. Ἡ ἀρετή, καθὼς καί ἡ γνώση, εἶναι διδακτὴ, ἂν θελήσῃμε νὰ τήν χαρακτηρίσῃμε ξεκινῶντας ἀπὸ τίς προσπάθειες τοῦ διαλεκτικοῦ: εἶναι ὅμως καί θεϊκὸ δῶρο, ὅταν θελήσῃμε ν' ἀντικρύσῃμε διαλεκτικά τὴ δυνατότητα τῆς μάθησης ἀπὸ τήν πλευρὰ τοῦ διδασκομένου.

Ἰστέρα ἀπ' ὅλα αὐτὰ φαίνεται, πῶς αὐτὸν τὸ διπλὸ χαρακτῆρα τῆς μάθησης ἀκριβῶς ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ ὁ Πλάτων μέ τήν προμελετημένη ἀμφιταλάντευσὴ του ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί στήν ὀρθή δόξα.